

Enheten för statistik och analys
Hannes Kantelius, 010-730 9802

Arbetsmarknadsdepartementet
103 33 Stockholm

Återrapportering av regeringsuppdrag: Urvalskriterium för tillsyn

Sammanfattning

Syftet med denna förstudie är att analysera möjligheten att ta fram ett urvalskriterium för tillsyn med fokus på att synliggöra eventuella branscher och arbetsställen där det finns ett tidigt utträde som i rimlig grad kan relateras till arbetsmiljöfaktorer. Förstudien bygger på SCB:s Longitudinella Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings och Arbetsmarknadsstudier (LISA) för årgångarna 2003–2014.

Det finns ingen officiellt vedertagen definition eller gräns för när någon kan anses ha utträtt från arbetsmarknaden. Det finns heller ingen vedertagen definition av arbetsmiljöfaktorer. Vi har därför skapat olika definitioner av tidigt utträde utifrån i hur stor omfattning en persons inkomst består av sjukersättning från Försäkringskassan. Vi har valt att använda oss av anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro och anmälda arbetssjukdomar för att fånga arbetsmiljöfaktorer.

Förstudien är en totalundersökning av alla som i LISA-databasen varit sysselsatta under perioden 2003–2008 och som 2008 varit mellan 49–64 år gamla, $n = 1\,252\,739$ (642 102 män och 610 637 kvinnor). Denna population följdes sedan under 2009–2014. De personer som under denna period kom att beviljas sjukersättning i olika omfattning har bedömts som tidigt utträdde. Av de som beviljades sjukersättning under perioden 2009–2014 identifierades de som också anmält en arbetsskada, antingen en arbetsolycka som medfört sjukfrånvaro eller en arbetssjukdom, under den föregående perioden (2003–2008).

Sammanfattningsvis visar förstudien att:

- De som anmält arbetsskada har högre risk för tidigt utträde jämfört med de som inte anmält arbetsskada.
- De som anmält arbetsjukdom har högst risk för tidigt utträde, där kvinnor löper högre risk än män.
- Det finns i vissa branscher skillnader mellan hur stor andel män respektive kvinnor som anmält arbetsskada och som sedan gjort tidigt utträde.
- Anmällda arbetsskador torde i viss mån kunna förutsäga risken för tidigt utträde från arbetsmarknaden.

Arbetsmiljöverkets bedömning är därför att det inte enbart utifrån de data som använts i denna förstudie går att ta fram ett enskilt urvalskriterium för tillsyn. Däremot är denna förstudie ett viktigt tillskott i verkets pågående och fortsatta arbete med att förbättra och utveckla den riskbaserade tillsynen. Anmällda arbetsskador och tidigt utträde är två av flera variabler som bör beaktas vid riskbaserad tillsyn.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
1. Inledning	3
1.1 Upplägg av rapporten.....	3
1.2 Bakgrund.....	3
1.3 Tidigare forskning	4
2. Metod och data.....	5
2.1 Tidigt utträde.....	6
2.2 Arbetsmiljöfaktorer	7
3. Förstudiens resultat	8
3.1 Den studerade populationen.....	9
3.2 Definitioner av tidigt utträde	10
3.3 Förekomst av tidigt utträde.....	11
4. Diskussion och slutsatser	16
5. Källförteckning	18

1. Inledning

1.1 Upplägg av rapporten

Inledningen avser att ge en kort bakgrund till uppdraget och redovisa en sammanfattning av tidigare forskning. I avsnitt 2 diskuteras kopplingen mellan arbetsmiljöfaktorer och tidigt arbetsmarknadsutträde. Vidare presenteras vilka datakällor som skulle kunna vara användbara för att bedöma detta samband. I avsnitt 3 redovisas den studerade populationen, olika definitioner av tidigt utträde och hur stor förekomst av tidigt utträde som går att finna. Slutligen diskuteras i avsnitt 4 de slutsatser som kan dras av förstudien.

1.2 Bakgrund

I samband med regeringens arbetsmiljöstrategi (Skr. 2015/16:80) fick Arbetsmiljöverket i regleringsbrev daterat 2016-01-28 (dnr. A2016/00160/ARM) ett antal uppdrag. Ett av dessa löd i sin helhet:

Arbetsmiljöverket har tagit fram en kunskapssammanställning om sambandet mellan arbetsmiljö och beslutet att lämna arbetskraften (Rapport 2014:8). Bland den forskning som kartlades fann man att den psykiska arbetsmiljön har betydelse. Låg kontroll tillsammans med höga krav ökar också risken att lämna arbetslivet i förtid. Detsamma gäller för dåligt socialt stöd och då framförallt från personer i chefsposition. Även

fysiskt påfrestande och ergonomiskt bristfälliga arbetsmiljöer ökar risken för utträde ur arbetskraften i förtid. Vidare har arbetstagare i kontaktyrken större risk att lämna arbetslivet i förtid, något som även gäller de med högre utbildning såsom präster och psykologer. Forskningen pekar dessutom på att kvinnor har högre sjukfrånvaro, större hälsoproblem och lämnar arbetslivet tidigare än män. Det finns även olikheter i hur män och kvinnor påverkas av faktorer i arbetsmiljön.

Arbetsmiljöverket ska mot denna bakgrund genomföra en förstudie för att analysera möjligheten att ta fram ett urvalskriterium för tillsyn med fokus på att synliggöra eventuella branscher och arbetsställen där det finns ett tidigt utträde som i rimlig grad kan relateras till arbetsmiljöfaktorer. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartement) senast den 1 juni 2017.

Tiden för redovisning av uppdraget har förlängts och ska ske i samband med årsredovisningen för 2017.

1.3 Tidigare forskning

Det finns ett stort intresse av att få ökad kunskap om följande orsakskedja:

arbetsmiljö – ohälsa – sjukfrånvaro – tidigt utträde

Att en belastande arbetsmiljö har negativa hälsoeffekter har slagits fast i ett flertal vetenskapliga utvärderingar som gjorts av Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). Enligt SBU:s utvärderingar ökar dålig arbetsmiljö risken för sömnstörningar, ryggproblem, depression och utmattningssyndrom, hjärt-kärlsjukdom samt för artrosbesvär (se SBU 2013, 2014a, 2014b, 2015, 2016, 2017). I linje med SBU:s granskningar har Försäkringskassan i egna studier funnit att en bristande psykosocial arbetsmiljö ökar risken för sjukskrivning i psykiska diagnoser (Försäkringskassan, 2014). Däremot är det svårare att belysa arbetsmiljöfaktorers mer direkta påverkan på ett tidigt utträde från arbetsmarknaden.

I Arbetsmiljöverkets kunskapssammanställning *Samband mellan arbetsmiljö och beslutet att lämna arbetskraften*, (Anxo, Månsson & Ivarsson, 2014) kartläggs en del av den tillgängliga litteraturen som behandlar kopplingen mellan arbetsmiljö, hälsa och tidigt utträde. Författarna hävdar att forskningen är enad om att personer med högre utbildning stannar i arbetslivet längre än lågutbildade, vilket kan beror på att högutbildade har bättre ergonomiska arbetsmiljöer, större kontroll över sin arbetssituation och kanske även är positivt

selekterade jämfört med resten av befolkningen (mer motiverade till arbete osv.). Slutsatsen författarna drar är dock att det finns begränsad forskning av det direkta sambandet mellan arbetsmiljö och utträde från arbetsmarknaden samt att det behövs fler kvantitativa undersökningar.

Det finns svenska studier som analyserar hur olika faktorer påverkar beslutet att lämna arbetskraften. I en rapport till Finanspolitiska rådet framkommer att centrala faktorer som påverkar beslutet att lämna arbetskraften är hälsa, familjeförhållanden, inkomst, yrke och utbildningsnivå (Sjögren Lindquist & Wadensjö, 2009).

I rapporten *Vem arbetar efter 65 års ålder?* (Klevemarken 2010) från Sociala Rådet framkommer att personer med hälsoproblem, långvarigt arbetslösa och de med stora kapitalinkomster med intresse för fritid tenderar att lämna arbetslivet i förtid. I en rapport från IFAU studerar Johansson, Laun och Palme (2014) hur hälsa påverkar olika utträdesvägar från arbetslivet. Författarna finner att hälsa, mätt i antal sjukhusinläggningar, är central för att förklara tidigt utträde från arbetsmarknaden.

Det finns sammantaget en del studier som utifrån svenska förhållanden analyserar kopplingen mellan hälsa och ett tidigt arbetsmarknadsutträde, men vi har inte funnit någon som lyckats isolera påverkan från arbetsmiljön.

2. Metod och data

I detta avsnitt presenterar vi hur en operationalisering av tidigt utträde på grund av arbetsmiljöfaktorer kan göras utifrån den data Arbetsmiljöverket har tillgång till. Alla sysselsatta exponeras för en arbetsmiljö som kan variera med avseende på t.ex. yrke, näringsgren och organisationsstruktur. Arbetsmiljön kan vara såväl fysiskt som psykiskt ansträngande.

Att en ansträngande arbetsmiljö kan leda till ohälsa och en nedsatt arbetsförmåga är vilket nämnts belagt i forskningen. Nedsatt arbetsförmåga till följd av en ansträngande arbetsmiljö som medför sjukskrivning kan bli långvarig och leda till övergång till sjukersättning. Lång tid i sjukersättning ökar risken för att lämna arbetslivet i förtid. I sådana fall kan arbetsmiljön därmed ha haft en indirekt påverkan via negativa hälsoeffekter som i sin tur ökar risken för tidigt utträde från arbetsmarknaden.

Det finns även andra faktorer än arbetsmiljön som påverkar hälsan och som kan bidra till tidigt utträde från arbetsmarknaden. Här spelar livsstilsfaktorer som exempelvis kost-, rök-, motions- och alkoholvanor in. För att göra en korrekt

analys av arbetsmiljöns påverkan på risken för tidigt utträde från arbetsmarknaden är det således viktigt att kontrollera för andra aspekter som kan påverka hälsan. Vilket nämns är det svårt att isolera arbetsmiljön utifrån den data som är tillgänglig för Arbetsmiljöverket.

För att kunna bedöma om arbetsmiljöfaktorer går att koppla till tidigt utträde via sjukersättning, behövs tillgång till olika typer av registerdata från framförallt Arbetsmiljöverket och Statistiska Centralbyrån (SCB).

Arbetsmiljöverket har idag, via MONA¹, möjlighet att samköra information om anmälda arbetsskador från 1993 med SCB:s Longitudinella Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings och Arbetsmarknadsstudier (LISA) för årgångarna 1990–2015.

Varje LISA-årgång består av samtliga personer registrerade i Sverige över 16 år, och innehåller för oss centrala faktorer såsom sjuklöner, inkomst, yrke, näringsgren, anställningsform, utbildningsnivå, familjestruktur och ersättningsystem. Denna data gör det möjligt att följa samtliga sysselsatta individer i arbetskraften under flera år.

I den LISA-data Arbetsmiljöverket har tillgång till är sjukersättning den variabel vi valt för att försöka mäta ett tidigt utträde från arbetsmarknaden. För att kunna göra en bedömning om arbetsmiljöfaktorer leder till tidigt utträde på grund av att en person blir sjukskriven och senare hamnar i sjukersättning, måste vi först definiera vad vi menar med tidigt utträde och hur arbetsmiljöfaktorer ska kunna kopplas till utträdet.

2.1 Tidigt utträde

Tidigt utträde från arbetsmarknaden kan ske av olika anledningar. Vad som ska anses som tidigt, d.v.s. vid vilken ålder utträdet skett, kan också definieras på olika sätt. Det är emellertid svårt att definiera tidigt utträde enbart utifrån ålder eftersom ett tidigt utträde kan sägas vara positivt eller negativt. Positivt i den meningen att en person har möjlighet att frivilligt lämna arbetslivet i förtid, exempelvis tack vare en god privatekonomi eller för att ens partner redan lämnat arbetslivet. Negativt i den meningen att personen får en nedsättning av arbetsförmågan vilket tvingar personen till ett tidigt utträde från arbetslivet helt eller delvis. Utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv kan dock både ett positivt och ett negativt utträde leda till en ökad ekonomisk belastning.

¹ MONA är namnet på SCB:s system för extern åtkomst till mikrodata.

Förstudien kommer fokusera de negativa utträdena, det vill säga de fall där utträdet beror på en nedsättning av arbetsförmågan som resulterat i att personen beviljats sjukersättning till någon del. Flera tidigare studier visar att sannolikheten att återgå från sjukersättning till sysselsättning varierar med ålder. Ju äldre personen blir desto lägre blir sannolikheten att återgå från sjukersättning till sysselsättning. Personer som är äldre än 50 år som får sjukersättning har betydligt lägre sannolikhet att återgå till sysselsättning jämfört med personer som är yngre än 50 år.

Det finns ingen officiellt vedertagen definition eller gräns för när någon kan anses ha utträtt från arbetsmarknaden. I förstudien kommer vi därför skapa olika definitioner av utträdet utifrån i hur stor omfattning en persons inkomst är sjukersättning. Dessa definitioner redogörs för i nästkommande avsnitt. Nästa steg är att försöka klargöra om nedsättningen av arbetsförmågan som resulterat i sjukersättning går att koppla till arbetsmiljöfaktorer.

2.2 Arbetsmiljöfaktorer

För att kunna mäta sambandet mellan arbetsmiljö och tidigt utträde via sjukersättning måste arbetsmiljöfaktorer kunna definieras och om möjligt isoleras i analysen. Arbetsmiljöverket ansvarar för den officiella statistiken inom arbetsmiljöområdet vilket omfattar tre statistikprodukter som kan sägas mäta arbetsmiljöfaktorer. De tre officiella statistikprodukterna är arbetsskadestatistiken, arbetsmiljöundersökningen och arbetsorsakade besvär.

Arbetsskadestatistiken är ett register med anmälda arbetsskador från landets olika arbetsgivare. I registret finns fyra typer av arbetsskador vilka är arbetsolycka med sjukfrånvaro, arbetsolycka utan sjukfrånvaro, färdolycka och arbetssjukdom. De anmälda arbetsskadetyper där mer information om skadan ska lämnas i anmälan är arbetsolycka med sjukfrånvaro och arbetssjukdom. För dessa typer av anmälda arbetsskador har Arbetsmiljöverket relativt god information om vad som varit orsaken till skadan samt skadans omfattning och allvarlighetsgrad.

Arbetsmiljöundersökningen och arbetsorsakade besvär är urvalsundersökningar som täcker in frågor om upplevda fysiska och psykiska besvär och syftar till att beskriva de sysselsattas upplevda arbetsmiljö. Dessa undersökningar går inte heller att koppla till arbetsskadestatistiken eller LISA-data. Detta medför att vi tvingas bortse från dessa undersökningar i denna förstudie.

För att kunna ta fram ett urvalskriterium med kopplingen arbetsmiljö och tidigt utträde har vi i förstudien därför valt att definiera anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro och anmälda arbetssjukdomar som arbetsmiljöfaktorer. Fördelen med denna ansats, jämfört med att använda Arbetsmiljöverkets övriga statistikprodukter, är att det är möjligt att kombinera information från LISA om inkomst, sjukvariabler, yrke med mera och att relatera de som anmält arbetsskador till de övriga sysselsatta på arbetsmarknaden.

Att bedöma sambandet mellan arbetsmiljöfaktorer och tidigt utträde utifrån denna statistik är dock problematiskt. Arbetsmiljöverket har t.ex. inte kunskap om vilken specifik diagnos som lett till den arbetsförmågenedsättning som Försäkringskassan beviljat sjukersättning för. Detta medför att om en person anmält en arbetsskada och som senare beviljats sjukersättning, finns det ingen möjlighet utifrån LISA-data att bedöma eller få bekräftat om det var den anmälda arbetsskadan som ledde till sjukersättningen. Särskilt problematiskt blir detta om det gått en längre tid mellan anmäld arbetsskada och beviljad sjukersättning. Personer kan, även om det är ganska ovanligt, dessutom byta yrke och näringsgren under ett arbetsliv och det kan vara svårt att koppla en arbetsskada till ett specifikt yrke eller näringsgren. En annan svaghet med att använda sig av anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro och anmälda arbetssjukdomar är att det finns en underrapportering vars omfattning är svår att bedöma.

Arbetsmiljön ute på arbetsställena kan också variera betänkligt över tid. Förändring av chefer och medarbetare kan påverka arbetsmiljön och arbetsmiljöarbetet. Andra förändringar som påverkar organisationen, t.ex. konjunktur, organisationsförändringar eller företagssammanslagningar, kan också få stor inverkan på arbetsmiljön och arbetsmiljöarbetet. Även strukturförändringar på arbetsmarknaden påverkar arbetsmiljön på landets arbetsplatser.

Fördelen med att använda LISA-databasen är att den omfattar alla sysselsatta i Sverige. Det går alltså att följa de personer som anmält en arbetsskada för att se om de senare beviljats sjukersättning. I arbetet med denna förstudie bedömer vi därför att den tillgängliga registerdatan är adekvat. I nästa avsnitt presenteras förstudiens resultat.

3. Förstudiens resultat

Vi börjar med att beskriva den population som undersökts och vilka kriterier vi valt för att definiera olika former av tidigt utträde. Vi redovisar därefter förekomsten av tidigt utträde i den undersökta populationen.

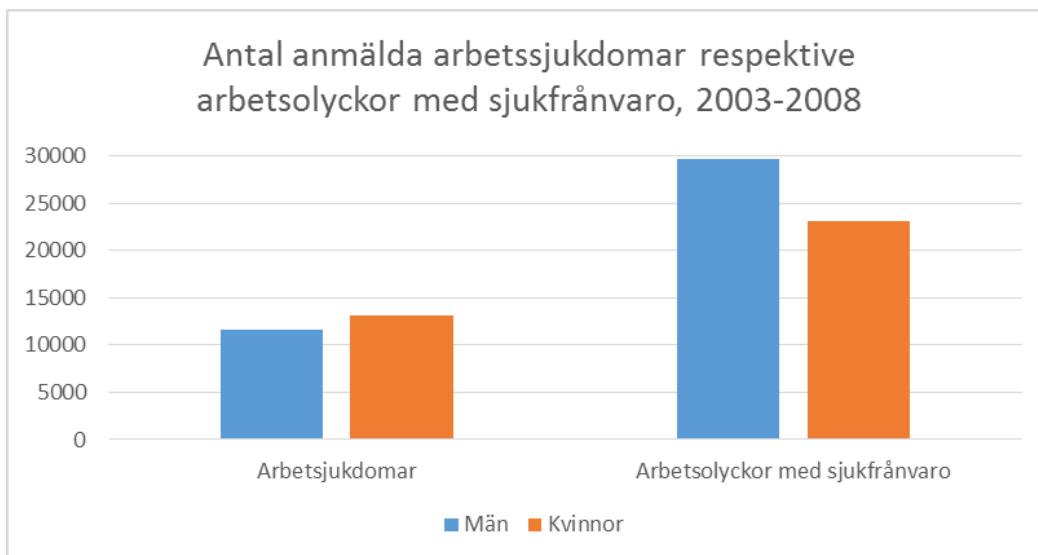

3.1 Den studerade populationen

Den undersökta populationen är individer i Statistiska centralbyråns Longitudinell Integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA). Vi har skapat en population som åren 2003–2008 varit sysselsatta, d.v.s. haft en inkomst och inte beviljats sjukersättning, och som 2008 varit mellan 49–64 år gamla. Nedan beskrivs populationen uppdelat på män respektive kvinnor, samt utifrån vilka som under perioden anmält en arbetssjukdom eller en arbetsolycka som resulterat i sjukfrånvaro.

	Arbetssjukdomar		Arbetsolyckor med sjukfrånvaro		Total
	Ingen anmälan	Anmälan	Ingen anmälan	Anmälan	
Män	630 531	11 571 (1,8 %)	612 412	29 690 (4,6 %)	642 102
Kvinnor	597 488	13 149 (2,2 %)	587 455	23 182 (3,8 %)	610 637
		24 720		52 872	1 252 739

Totalt följdes 1 252 739 personer som var sysselsatta 2003–2008. Av dessa var 642 102 män och 610 637 kvinnor (49 procent). Av dessa anmälde 24 720 personer en arbetssjukdom och 52 872 personer anmälde en arbetsolycka som resulterade i sjukfrånvaro. I diagrammet nedan redovisas fördelningen av anmälda arbetssjukdomar respektive anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro för män respektive kvinnor.

Denna population följdes under 2009–2014. De personer som under denna period kom att beviljas sjukersättning i olika omfattning har bedömts som tidigt utträdna. Av de som beviljades sjukersättning under perioden 2009–2014 identifierades de som också anmält en arbetsskada, antingen en arbetsolycka som medfört sjukfrånvaro eller en arbetssjukdom, under den föregående perioden (2003–2008). I nästa avsnitt beskriver vi de definitioner av tidigt utträde som använts.

3.2 Definitioner av tidigt utträde

Vilket nämnts finns det ingen vedertagen definition av tidigt utträde från arbetslivet. Vi har därför skapat fem olika varianter av definitioner som används i denna förstudie vilka redovisas i tabellen nedan.

Definition	Beskrivning
Utträde 1	Sjuk-/aktivitetsersättning > Förvärvsinkomst under något år under perioden 2009–2014
Utträde 2	Sjuk-/aktivitetsersättning > Förvärvsinkomst under det sista året (2014)
Utträde 3	Sjuk-/aktivitetsersättning > Förvärvsinkomst 2 år i rad (under perioden 2009–2014)
Utträde 4	Summan av Sjuk-/aktivitetsersättning > Summan av Förvärvsinkomst mätt över alla år (under perioden 2009–2014)
Utträde 5	Sjuk-/aktivitetsersättning > Förvärvsinkomst under de sista 2 åren (2013–2014)

Sjuk-/aktivitetsersättning = Total inkomst föranledd av förtidspension/sjukbidrag/sjukersättning/aktivitetsersättning.

Förvärvsinkomst = Total inkomst av förvärvskälla av aktiv näringsverksamhet, exkl underskott.

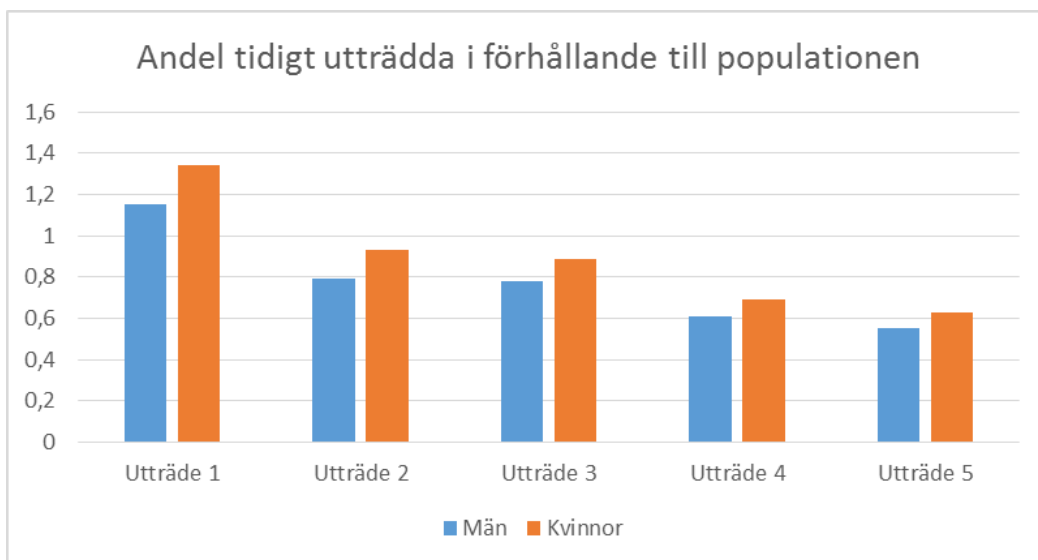
Dessa definitioner innebär att en person kan tillhöra en eller flera definitioner av tidigt utträde. Det kan också ses som att de olika definitionerna är olika strikta eller enkla att hamna vad gäller när en person anses vara tidigt utträd från arbetsmarknaden.

Den första definitionen är minst strikt och de två sista definitionerna är de mest strikta. Det är i allmänhet så att ersättningsnivån för sjukersättning är betydligt lägre än den försäkrades lön, d.v.s. dennes pensionsgrundande inkomst. Sjukersättningen är i sin tur vanligtvis lägre än personens ersättning vid sjukpenning. För att en person ska kvalificera sig i de mer strikta definitionerna av tidigt utträde måste denne alltså i princip haft hel sjukersättning under merparten av tidsspännet.

3.3 Förekomst av tidigt utträde

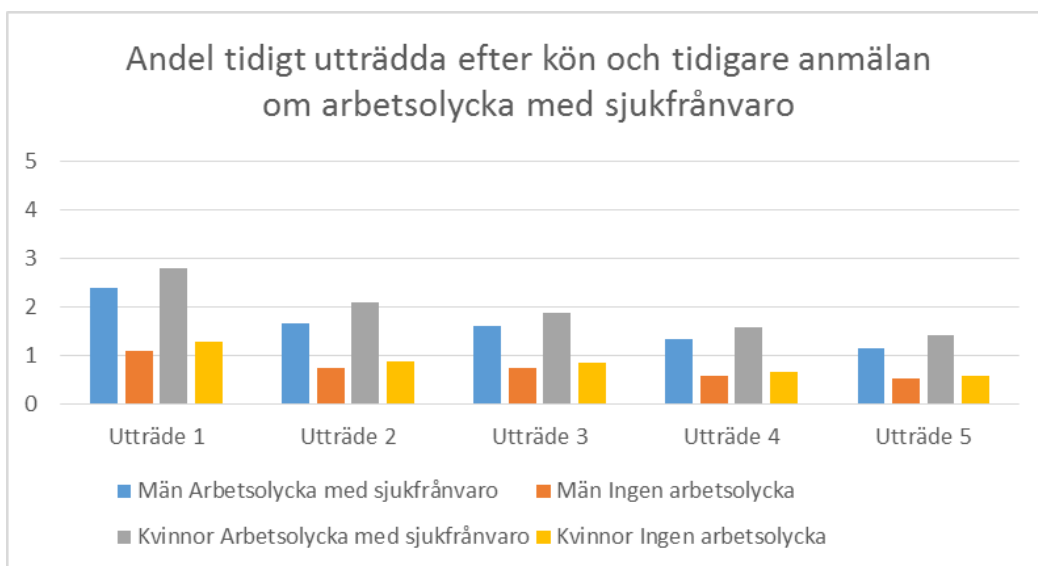
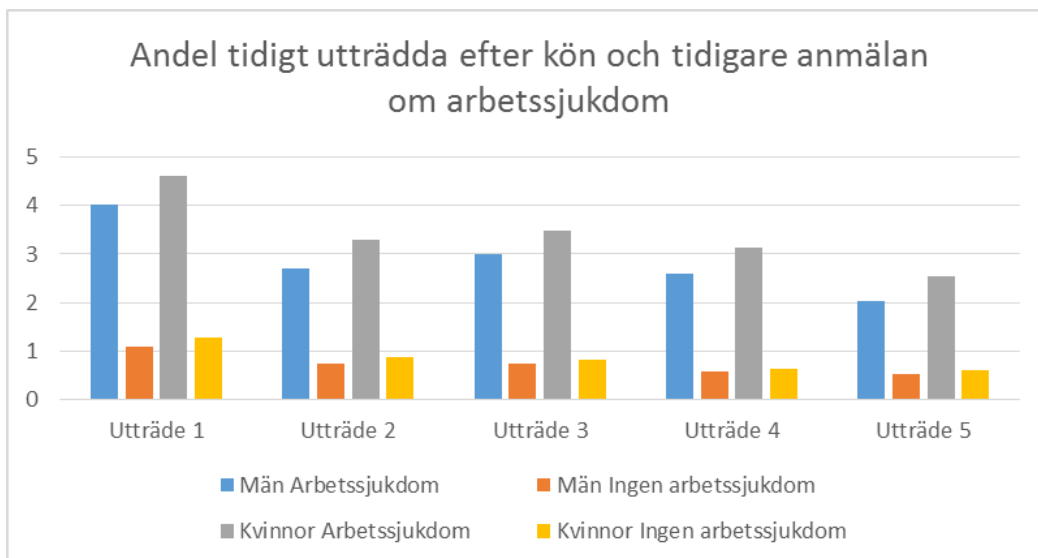
Förstudien är en totalundersökning av alla som varit sysselsatta under perioden 2003–2008. Vi har därför inte behövt göra osäkerhetsskattningar med konfidensintervall.

Utifrån de ovan redovisade definitionerna är det i förhållande till den undersökta populationen mellan 0,6–1,3 procent som kan anses vara tidigt utträd från arbetsmarknaden. Detta inkluderar både de som anmält någon arbetsskada och de som inte anmält någon arbetsskada. Andelarna redovisas i diagrammet nedan, vilket även illustrerar de olika definitionernas strikthet.

I nästa steg har vi utifrån de fem olika definitionerna på tidigt utträde jämfört personer som under 2003–2009 anmält arbetsolycka som medfört sjukfrånvaro eller anmält arbetssjukdom med de personer som inte gjort någon anmälan. Jämförelserna har gjorts branschvis och utifrån kön. Inledningsvis redogörs för hela arbetsmarknaden oavsett bransch, sedan redogörs för några olika branscher. Vi har exkluderat de branscher där anmälda arbetsolyckor eller anmälda arbetssjukdomar understigit 100 personer. I appendix återfinns resultatet för alla branscher.

I de två diagrammen nedan redogörs andelen med tidigt utträde för de som har anmält en arbetsolycka med sjukfrånvaro jämfört med de som inte har anmält arbetsolycka. I nästa diagram redogörs för andelen med tidigt utträde för de som har anmält en arbetssjukdom jämfört med de som inte anmält arbetssjukdom.

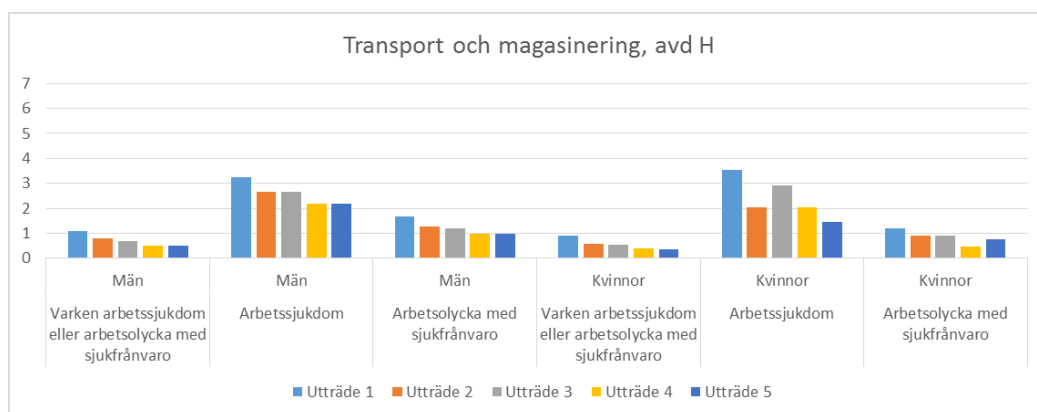
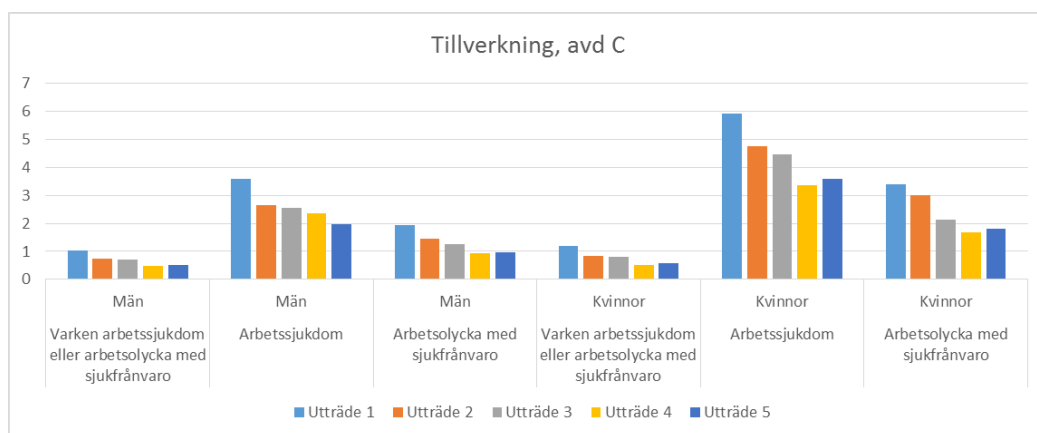
Oavsett definition på utträde är det betydligt högre andel av de som anmält arbetsolycka med sjukfrånvaro eller anmält arbetssjukdom som lämnat arbetsmarknaden i förtid. Andelen med tidigt utträde är störst för de som anmält arbetssjukdom, som mest cirka 4 gånger större än de som inte anmält arbetssjukdom. För andelen med anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro är gruppen som mest cirka 1,5 gånger större än de som inte anmält arbetsolycka. Detta är i sig inget oväntat resultat, men de stora skillnaderna mellan de som anmält arbetssjukdom eller inte är särskilt intressanta. Detta tyder på att

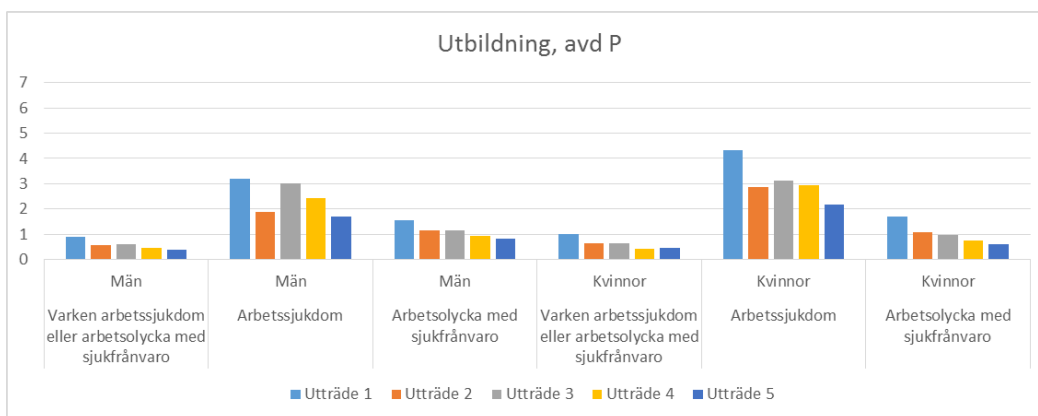
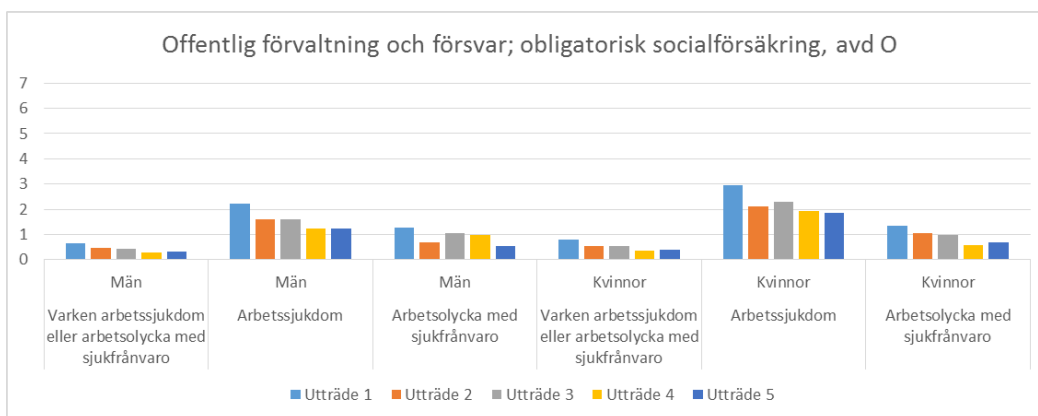
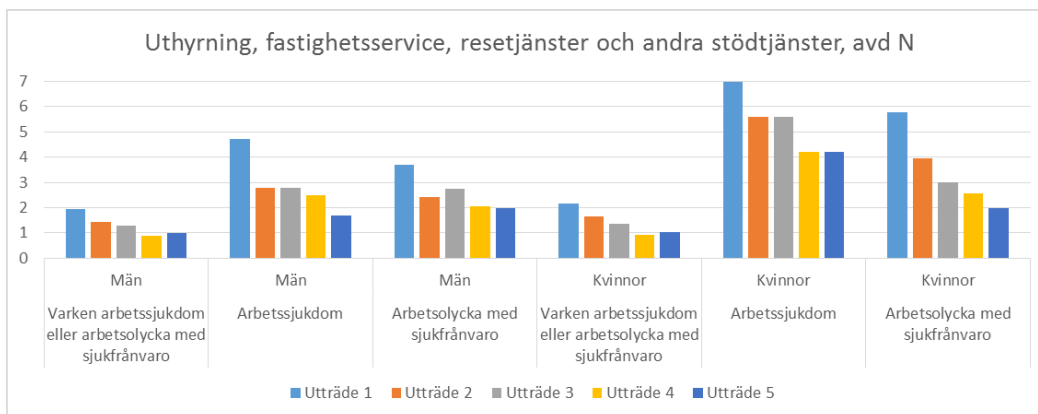

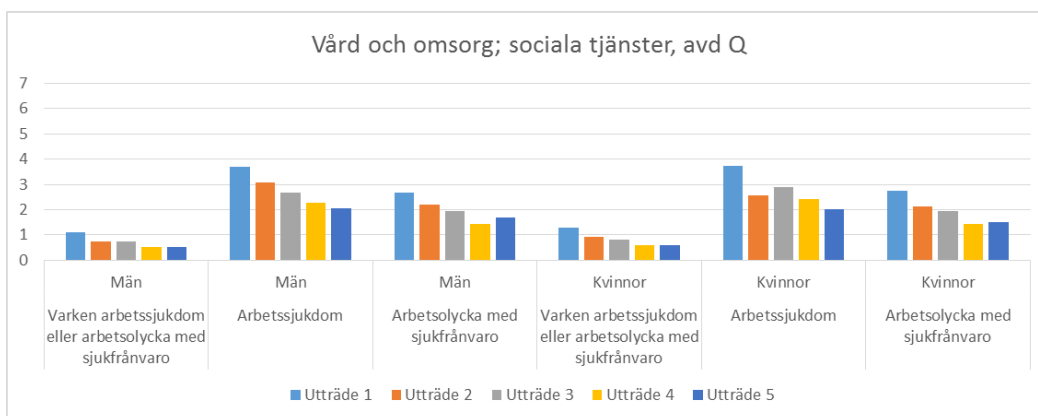
arbetsmiljöfaktorer torde ha en inte obetydlig inverkan på risken för tidigt utträde.

När andelen utträdna delas upp branschvis är skillnaden liten mellan de kvinnor och män som gjort tidigt utträde men som inte anmält någon arbetsskada. Skillnader mellan kvinnor och män finns dock i de fall en anmälan om arbetsskada finns. Detta talar för att arbetsmiljöfaktorer har en påverkan.

I nedanstående diagram redogörs för andel (d.v.s. procenttal) med tidigt utträde utifrån sex branscher som skiljer sig åt både vad gäller yrken och vad gäller antalet män och kvinnor som arbetar i respektive bransch.

Diagrammen ovan uppvisar liknande trender. Att arbetsmiljön har påverkan visar sig också i att andelen med tidigt utträde för de som inte anmält vare sig arbets sjukdom eller arbetsolycka med sjukfrånvaro är relativt snarlika mellan kvinnor och män.

Branschspecifika variationer i hur män och kvinnor tycks påverkas av arbetsmiljön är störst för avdelningarna C, N och i viss mån P. Om detta beror på att kvinnor och män exponeras för olika arbetsmiljöer, p.g.a. olika arbetsuppgifter eller yrken, eller något annat kan inte förstudien uttala sig om.

4. Diskussion och slutsatser

Syftet med detta arbete har varit att göra en förstudie för att analysera möjligheten att ta fram ett urvalskriterium för tillsyn med fokus på att synliggöra eventuella branscher och arbetsställen där det finns ett tidigt utträde som i rimlig grad kan relateras till arbetsmiljöfaktorer.

En svårighet med analysen är att det inte finns någon vedertagen definition av arbetsmiljöfaktorer eller tidigt utträde från arbetsmarknaden. Det gör att vi varit tvungna att skapa definitioner för dessa. Vi har valt att använda oss av anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro och anmälda arbets sjukdomar för att fånga arbetsmiljöfaktorer. Det kan givetvis finnas arbetsmiljöaspekter som vi inte fångar med denna definition.

Arbets sjukdomar utvecklas under lång tid på grund av återkommande eller ihållande belastning. När arbets sjukdomen utvecklats så pass mycket att personen får en nedsättning av arbetsförmågan och dessutom väljer att anmäla den är risken för tidigt utträde särskilt stor.

Omsättningen på den svenska arbetsmarknaden är dock generellt sett låg. Personer byter i regel oftare arbetsgivare än de byter yrke och branschtillhörighet. Att anta att de anmälda arbetssjukdomarna härrör från brister i arbetsmiljön på arbetsstället, eller åtminstone i branschen, får stöd av arbetsskadestatistiken.

I nuläget har dock inte Arbetsmiljöverket tillgång till data som gör det möjligt att koppla den specifika anmälan om arbetsolycka med sjukfrånvaro eller anmäld arbetssjukdom till orsaken till att personen beviljades sjukersättning. En arbetsolycka kan i sig ha skett trots att det inte föreligger några brister i arbetsgivarens arbetsmiljöarbete. Vidare kan en arbetsolycka av fysisk art leda till psykisk pålagring hos den drabbade, vilket kan leda till att sjukersättning beviljas för psykisk diagnos.

Sammanfattningsvis visar förstudien att:

- De som anmält arbetsskada har högre risk för tidigt utträde jämfört med de som inte anmält arbetsskada.
- De som anmält arbetssjukdom har högst risk för tidigt utträde, där kvinnor löper högre risk än män.
- Det finns i vissa branscher skillnader mellan hur stor andel män respektive kvinnor som anmält arbetsskada och som sedan gjort tidigt utträde.
- Anmälda arbetsskador torde i viss mån kunna förutsäga risken för tidigt utträde från arbetsmarknaden.

Arbetsmiljöverkets bedömning är därför att det inte enbart utifrån de data som använts i denna förstudie går att ta fram ett enskilt urvalskriterium för tillsyn. Däremot är denna förstudie ett viktigt tillskott i verkets pågående och fortsatta arbete med att förbättra och utveckla den riskbaserade tillsynen. Anmälda arbetsskador och tidigt utträde är två av flera variabler som bör beaktas vid riskbaserad tillsyn.

5. Källförteckning

Anxo D, Månsson J & Ivarsson E (2014) *Sambandet mellan arbetsmiljö och beslutet att lämna arbetskraften*. Arbetsmiljöverket, rapport 2014:8.

Försäkringskassan (2014) *Sjukfrånvaro i psykiska diagnoser. En studie av Sveriges befolkning 16–64 år*. Socialförsäkringsrapport, 2014:4.

Johansson P, Laun L & Palme M (2014) *Pathways to retirement and the role of financial incentives in Sweden*. IFAU Working Paper 2014:20.

Klevmarken A (2010) *Vem arbetar efter 65 års ålder? En statistisk analys*. Sociala rådet, SOU 2010:85.

SBU (2013) *Arbetsmiljöns betydelse för sömnstörningar*. SBU-rapport nr 216.

SBU (2014a) *Arbetsmiljöns betydelse för symtom på depression och utmattningssyndrom*. SBU-rapport nr 223.

SBU (2014b) *Arbetsmiljöns betydelse för ryggproblem*. SBU-rapport nr 227.

SBU (2015) *Arbetsmiljöns betydelse för hjärt-kärlsjukdom*. SBU-rapport nr 240

SBU (2016) *Arbetsmiljöns betydelse för artrosbesvär*. SBU-rapport nr 253.

SBU (2017) *Arbetsmiljöns betydelse för hjärt-kärlsjukdom – Exponering för kemiska ämnen*. SBU-rapport nr 261.

Sjögren Lindquist G & Wadensjö E (2009) *Arbetsmarknaden för de äldre*. Institutet för social forskning, Stockholms Universitet. Rapport till Finanspolitiska rådet 2009/7.